

David Hume, Dijalozi o prirodnoj religiji

Golubović, Aleksandra

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2022, 21, 227 - 230**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.26362/20220208>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:308326>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

izvorni tekst, koji je i nastao na temelju predavanja održanog na domaćoj instituciji, vrlo je značajna. Teme obrađene u ovim tekstovima relevantne su i originalne, a prijevod je – što nije ništa manje važno – vrlo zadovoljavajući. Ovim je izdanjem Institut za filozofiju znatno popravio stanje filozofske literature na hrvatskom jeziku.

LJUDEVIT HANŽEK

Odsjek za filozofiju

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu

Poljička cesta 35, 21000 Split

ljuhan@ffst.hr

doi: <https://doi.org/10.26362/20220207>

David Hume, *Dijalozi o prirodnoj religiji*, prijevod, uvod i bilješke
Pavel Gregorić (Zagreb: Matica hrvatska, 2022), 185 str.

U ožujku 2022. godine prvi put je u Hrvatskoj objavljen prijevod djela *Dijalozi o prirodnoj religiji* Davida Humea. Djelo predstavlja jedan od možda ponajboljih klasika iz domene filozofije religije na koji se – vezano uz sadržaj koji Hume u njemu izlaže i teze koje zastupa – i danas suvremeni filozofi nerijetko osvrću (mnoga njegova pitanja su, naime, itekako relevantna za suvremene filozofe religije, za aktivne vjernike, kao i za one koji to nisu, ali imaju interes za ovu disciplinu ili određene aspekte o kojima se u djelu raspravlja). Stoga smatramo da je ovaj prijevod bio i te kako potreban i da će – uz mnoge zainteresirane za teme i argumente o religiji i Bogu – ovo djelo biti od posebnog interesa filozofima i teolozima na preddiplomskoj, diplomskoj, specijalističkoj i poslijediplomskoj razini studija. Djelo je to koje je – u vremenu u kojem je nastalo – išlo kontra tada prevladavajućih teoloških, filozofskih, a osobito znanstvenih struja mišljenja. Napisao ga je – s obzirom na vrijeme u kojem je živio – prilično kontroverzni David Hume (1711–1776) koji je većinu života bio u nemilosti akademske zajednice, osobito kada je riječ o religiji, odnosno vjeri u Boga. Sumnja se, naime, da je Hume bio nevjernik, ali to nikako nije smio javno obznaniti. Upravo je ta činjenica vrlo vjerojatno bila glavni razlog zbog kojeg mu je uskraćivana fakultetska pozicija (profesura). Zato je djelo objavljeno posthumno.

Riječ je o dijalozima o prirodnoj religiji, što znači da se nude argumenti do kojih se može doći razumskim putem i koji se uvelike razlikuju od teza koje potječu iz objavljene religije, a koje se temelje na vjeri, svetim knjigama, crkvenom učiteljstvu i tradiciji. Hume je inače zagovornik razumskog promišljanja i zaključivanja, osobito kada je riječ o činjeničnim tvrdnjama. To znači da ne podržava – bolje rečeno, ne odobrava i ne smatra opravdanim – zaključivanje u kojem se s poznatog zaključuje na nepoznato, s fizičkog na metafizičko (jer takvi su “skokovi” jednostavno nedopušteni). U djelu Hume najviše prostora posvećuje argumentu iz plana (*argument from design*), koji spada u *a posteriori* argumente, dakle, u argumente koji se temelje na iskustvu, na promatranju, eksperimentiranju i čiji je glavni orijentir znanost koja se oslanja na prirodne zakone i njihovu sveopću regularnost. Smatramo da je prevoditelj Gregorić potpuno opravdano odabrao naziv “argument iz plana”, a ne “argument iz dizajna” što obrazlaže na sljedeći način: “Argument iz dizajna’ ne čini mi se adekvatnim prijevodom engleskog izraza *argument from design*, s obzirom na to da riječ ‘dizajn’ u hrvatskom ima drukčiji semantički okvir nego engleska riječ *design*. Radi se o *planu* ili *namisli* po kojoj postupa inteligentan djelatnik. Naime, jedna od bitnih značajki inteligencije jest da stvari radi promišljeno i svrhovito, a ne nasumce” (str. 20, bilj. 21).

Hume “argument iz plana” oštro napada, izlažući ga i analizirajući do u najsitnije detalje, upućujući mu kritike – ukupno sedam, od kojih se najviše ističe sama slabost analogije. Hume smatra, naime, apsolutno neutemeljenim i neopravdanim uspoređivati Boga, primjerice, kao mogući uzrok svega s jedne strane, i uzroke za koje znamo da potječu od ljudi s druge strane. Pored analiza vezanih uz slabost analogije, Hume problematizira i temeljne odnosno esencijalne Božje attribute, tj. svojstva koja bi Bogu kao najvišem biću morala pripadati. Riječ je o atributima poput moralne dobrote, svemogućnosti i sveznanja. Osobito se dotiče problema zla koji u najvećoj mjeri dovodi u pitanje Božje attribute, jer kako objasniti da istovremeno postoje Božja dobrot, svemogućnost i sveznanje s jedne strane i zlo s druge. Jedno i drugo jednostavno ne mogu supostojati, a da se ne dovede u pitanje ili postojanje zla (zlo je pak iznimno teško, dapače nemoguće, zanjekati) ili postojanje Boga sa spomenutim atributima.

Djelo je napisano u obliku dijaloga u kojem razgovaraju tri sugovornika, od kojih svaki zastupa svoju filozofsku poziciju. Dakle, imamo tri zainteresirane strane koje predstavljaju tri različita pristupa religijskim temama (kao što smo već spominjali, ponajviše se to odnosi na raspravu

o argumentu iz plana). Upravo forma dijaloga omogućuje da rasprave budu zanimljive i da se stvari sagledavaju iz najrazličitijih kuteva. Pored toga dijalog jamči otvorenost i istraživački naboj. Tri sugovornika o kojima Pamfil pripovijeda Hermipu su: Demej, Kleant i Filon. Demeja karakterizira “kruta pravovjernost” (str. 31), svojevrsna nevoljkost i nespremnost za istraživanje i problematiziranje, a osobito za dovodenje u pitanje vlastitih stavova i uvjerenja. Kod Demeja nalazimo puno veću sklonost prepuštanju “pučkom vjerovanju” nego ozbiljnom “filozofskom razmatranju” (str. 31). Filon je umjereni skeptik, uvijek spreman sve preispitati i problematizirati, bilo da je riječ o temeljnim principima ili pojedinačnim tezama, stavovima i uvjerenjima. Jedan od najistaknutijih Humeovih biografa – Ernest Mossner – smatra da kroz Filona progovara sam Hume (str. 33). Kleant je pak negdje u sredini između ove dvojice, a karakterizira ga “filozofska točnost” (str. 32): on želi najprije sve pomno preispitati i onda donijeti konačan sud. Pobornik je argumenta iz plana, ali ujedno i spreman objektivno mu pristupiti (ima, dakle, čvrste stavove, a ipak je spreman dovesti ih u pitanje). Kao što vidimo, Hume je u *Dijalozima* izabrao antička imena za sva tri sugovornika, što znači da se njegove rasprave odnose kako na antičke tako i na novovjekovne autore i njihove argumente. Da sažmemo, ovo je djelo prava poslastica za ljubitelje kritičkog mišljenja jer na vrlo interesantan način (kroz rasprave trojice sugovornika) ukazuje na mogućnosti različitih perspektiva u analizi religijskih pitanja, tema i problema. Način je to na koji bi i danas trebalo poučavati – u školama i na fakultetima.

Dijalozi su objavljeni u izdanju Matice hrvatske. Prijevod je to našeg istaknutog filozofa – s Instituta za filozofiju u Zagrebu – Pavela Gregorića koji je uz ovo iznimno poznato i nevjerojatno pitko napisano djelo, priredio još i predgovor, uvod i bilješke te kratku kronologiju Davida Humea i *Dijaloga o prirodnoj religiji*. Gregorić je na ovom prijevodu radio od 2014. do 2019. (dakle, gotovo pet godina, što je vidljivo i po iznimnoj kvaliteti prijevoda). Uvod je vrlo koristan jer pruža sažet, ali kompaktan uvid u život i djelo Davida Humea. U njemu Gregorić upoznaje čitateljstvo s temama i problemima koji su zaokupljali misli ovog filozofa, a posebice se to odnosi na teme poput argumenta iz plana, postojanje zla, Božje attribute koji dovode u pitanje njegovu moralnost – o kojima Hume raspravlja u samom djelu – kao i na glavne teme njegovog interesa, gledajući općenito – a to su ljudska priroda i ljudska spoznaja. Tematika spoznaje u uskoj je vezi s propitivanjem ključnih aspekata filozofije religije jer nam ukazuje na mogućnosti i granice ljudske spoznaje koje

vrijede kako u našem svakodnevnom životu tako i u religiji i koje treba poštivati, odnosno koje bi trebale vrijediti i u tretiranju religijskih pitanja (iako primjećujemo da to kod ljudi često nije slučaj).

Prijevod je prilagođen hrvatskim čitateljicama i čitateljima, a sastavljen je “prema oxfordskom kritičkom izdanju koje je priredio John Valdimir Price 1976. uz konzultiranje izdanja koje je priredio John Gaskin 1993. i onoga koje je priredila Dorothy Coleman 2007.” (str. 34-35). Dodan je i kratki pregled sadržaja *Dijaloga* kako bi se olakšalo fokusirano čitanje. Gregorić je također naveo i literaturu (hrvatsku i stranu) kojom se služio ne samo za potrebe prijevoda nego i za priređivanje svega potrebnog da bi se djelo moglo čitati i razumjeti sa što većom lakoćom. Smatramo da je u tome izvanredno uspio (primjerice, čitajući sam tekst *Dijaloga*, na svakom mjestu gdje naiđemo na nepoznatu riječ, nepoznatog autora i sl., Gregorić je stavio bilješku u kojoj objašnjava o čemu se radi). Riječima samog prevoditelja: “Pri sastavljanju bilježaka koristio sam se uredničkim bilješkama u navedenim engleskim izdanjima, no pritom sam bio prilično izbirljiv, radio sam značajne prilagodbe i dodavao vlastite bilješke, imajući u vidu hrvatske čitatelje” (str. 35-36). Za kraj, iako bi lik Filona bio najbliži stavovima samog Humea, mi ćemo suprotno njegovom “umjerenom skepticizmu” – bez imalo zadržke i skepse i uz sve pohvale prevoditelju – preporučiti ovo djelo svima zainteresiranima.

ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ
Odsjek za filozofiju
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, 51 000 Rijeka
aleksandra.golubovic@ffri.uniri.hr
doi: <https://doi.org/10.26362/20220208>

Joško Žanić, *Pojmovi i konceptualizacija* (Zagreb: KruZak, 2022), 108 str.

Što su pojmovi? Mogu li biti sastavljeni od dijelova ili su uvijek “atomarni”? Mogu li se uspješno rastaviti na nužne i dovoljne uvjete i jesu li u našem umovima kao takvi strukturirani? Postoji li urođena pojmovna baza ili su pojmovi po svojoj prirodi iskustveni i metaforički? Jesu li uni-